

Noi Tracii

Fondator: Prof. Dr. Iosif Constantin Dragan

O nouă ipoteză istorică

CRONICARUL ANONYMUS... UN ROMÂN?

Horia Stanca

OPINII

Un prieten îmi atrage atenția asupra unei note apărută în ziarul "Unirea" de la Blaj. Este vorba de numărul 6 din 7 februarie 1891, în care se scriu fără semnătură următoarele:

"Numele Vancea, devenit atât de strălucit și iubit prin demnitatea înaltă bisericească și prin meritele și virtuțile Exc. S. Preabunului nostru Mitropolit Dr. Ioan Vancea, l-a mai purtat încă un alt prelat foarte distins al bisericii catolice și anume: Stefanus Vancha sau "Vancsa", cum îl scriau Maghiarii, adică Ștefan Vancea, cum l-am scrie noi Români. Acesta a trăit pe timpul regelui Bela IV, de care a fost numit episcop de Vaț și mai târziu arhiepiscop de Strigoniu (Esztergom), iar în anul 1252 fu înălțat la demnitatea de cardinal și episcop praenestiu în Italia. A fost bărbat foarte erudit și cunoștea multe limbi. Din această cauză i s-au încredințat mai multe misiuni la principii. A murit în 1266, iar după alții în 1269. Și-a câștigat multe merite pentru patria sa, Ungaria. După ce toți purtătorii numelui Vancea din timpurile cele mai vechi au fost Români, credem că nu ne înșelăm în presupunerea că și cardinalul Stefanus a fost Român".

Atât în ziarul "Unirea".

Suscitat interesul pentru acest cardinal maghiar de origine română, am cercetat inițial sursele de informare maghiare pentru lămurirea cazului. Nu atât pentru lămurirea unei biografii de interes eclesiastic, cât pentru ipoteza dacă nu cumva acest Român ar fi putut fi celebrul și atât de mult discutatul cronicar Anonymus al regelui Bela.

Dar iată ce ne spune în această privință marele lexicon maghiar "Pallas Lexicon", apărut la Budapesta la 1897 în 16 volume. Aflăm astfel la pagina 635 a ultimului volum următoarele:

"*Vancsa* (sau *Bancsa*) *Stefan*, bărbat de stat în jumătatea primă a secolului al 13-lea. În 1238 prepozit de *Vacz* și cancelar regal, în 1240 episcop de *Vacz*. În 1241 *Bela IV* și-a trimis cu el soția, copiii și comorile la *Viena*, ca să găsească ocrotire și adăpost la prințul *Frederic Babenberg* din fața năvălirii *Mongolilor*. Mai târziu s-a refugiat el însuși acolo și apoi de la *Balaton-Szeged* l-a trimis pe *Vancha* în misiune la *Papa Grigore al IX-lea*. *Vancea* l-a evacuat pe rege din *Zagreb* la *Split*. Acesta l-a numit apoi, fiind deja episcop al *Esztergomului*, ales încă din 1242 din luna mai, ca înlocuitor al său în *Dalmația*, încredințându-i spre ocrotire soția și copiii, iar regele s-a întors în țară, aflând de plecarea *Mongolilor*.

Vancsa l-a sprijinit pe rege cu cel mai mare zel în munca de restaurare, ceea ce a și făcut ca *papa Ignațiu al IV-lea*, după un an și jumătate să-l confirme la 7 iulie 1243, pentru meritele sale, ca episcop *praenest* și cardinal. Astfel *Vancsa* a devenit primul cardinal al *Ungariei*. Mutându-se la *Roma*, a reprezentat cu mare dragoste în *Curie* interesele maghiare și s-a bucurat de încrederea papilor care au urmat în *Vatican*.

Portretul i-a rămas în pictură pe sticlă și l-a dăruit el însuși capelei *Notre Dame du Pilier* din *Chartres*, reprezentându-l înge-nunchind în fața *Fecioarei Maria*. Pictorul este arhitectul din *Cambrai Villard* cu care pare să fi proiectat și catedrala *Esztergom*, construită în acea perioadă.

Vancsa a murit în 1267 sau 1268."

Iată prezentată în lexiconul amintit biografia pe scurt a primului cardinal al *Ungariei*.

În imediată urmare de titlu, la pagina 635 din *Lexiconul* mai sus citat se află indicația textuală:

"*Vancsfalva (Onicesci)*, o comună mică în județul *Maramureș*. Locuită (1891) de 1239 *Români*".

Nu credem să ne înșelăm atribuind originea cardinalului *Vancea* din comuna aceasta. Lucrul îl confirmă de altfel și lucrarea "*Magyarország családai*" (*Famiile din Ungaria - cu stemele și cu legăturile de rudenie în tabele*) a lui *Nagy Ivan* de la 1865, care arată la pagina 33 din volumul XII:

"*Familia Vancea* este considerată ca făcând parte din familiile nobililor din județul *Maramureș*". La care adaugă: "Și în vechime a existat familia *Vancsa* (sau după documentele latinești *Vancha*), din care băiatul lui *Orbaz...Stefanus*, episcop de *Vacz*, cardinal și primat al *Esztergomului* (1242-1252)".

În legătură cu comuna "*Onicesci*", cum este trecut în ma-

rele Lexicon Pallas, iată ce aflăm din Dicționarul istoric al localităților din Transilvania, vol. II, București, ed. Academiei, elaborat de Coriolan Suciu și editat în anul morții acestuia, 1968. La pagina 16 se arată astfel:

“*Oncești, u. Vancsfalva, r. Sighet, R. Maramureș.*

1360 possessio olachalis Warahia (împreună cu Nănești și Valea Porcului), 1405 Vanchukfalua, Vanchikfalva, Vanchokfalva, 1414 Vanchfalva, 1427 Wanchafalva, 1434 Wanchfalus, 1459 Wanchwfalva, 1463 Wanchafalva, 1605 Vancsfalua (Belay 213), 1828 Vancsfalva, Wancicești (Nagy I., 199), 1851 Vánchfalua (Fényes)”.

Este suficient pentru a ne da seama că este vorba de comuna românească maramureșeană Oncești. Dar de ce numele Văncești?

Ne-o spune prof. Emil Petrovici în lucrarea sa *Toponimie unguerească în Transilvania medievală*, apărută în revista “Transilvania”, Sibiu, 1943, nr. 2, la pagina 118, arătând că în Maramureș există de obicei două nume pentru fiecare localitate, unul românesc și unul unguerec. Deci Oncești = Váncsfalva. Cum trebuie prin urmare explicată această dublă toponimie? Răspundem cu Augustin Bunea, care în lucrarea sa *Incercare de istoria Românilor până la 1382*, arată la pagina 116 că Românii nicio dată n-au tradus numele de localități întemeiate și denuminate de Unguri. De câte ori, prin urmare, un toponimic se prezintă sub formă românească și unguerească - adaugă E. Petrovici - e sigur că forma din urmă e ulterioară și traduce pe cea dintâi sau o înlocuiește cu o formație unguerească independentă. E natural ca clasa dominantă și administrația care o reprezintă să aibă tendința de a lucra cu etichete cu care este familiarizată și nu cu forme care i se pot părea rebarbative. Nobilimea unguerească sau maghiarizată și administrația unguerească au practicat maghiarizarea toponimiei în tot cursul evului mediu.

Dar să revenim la cardinalul Ștefan Vancea, despre care aflăm în lucrarea lui Török Ianoș *A Magyarországnak Primásai* (Primații Ungariei) apărută la Budapesta în 1859, în plus față de cele din cuprinsul Lexiconului mai sus citat, că numit episcop praeest (azi “de Palestrina”) și cardinal și silit să rămână la Roma au început acasă intrigile, Bela IV considerând că nu este potrivit ca titularul importantei funcții de arhiepiscop de Esztergom să-și împartă timpul și cu treburile altui stat.

La Roma, după cum aflăm din cealaltă lucrare, *A romai Khatolikus Egyház története Magyarországhon* (Istoria bisericii romano-catolice din Ungaria, Budapesta, 1889), Vancea se bucură de considerație deosebită și, după misiunile avute în străinătate, autorul lucrării (doctor Balics Lajos) arată, reluând pe Theimer, că Papa îl solicită să inițieze o cruciadă împotriva Tătarilor porniți să nimicească creștinătatea.

Din armoia familiei, al cărei descendent actual se află aici, în București, putem restabili în multe detalii peregrinările cardinalului Vancea și să precizăm că a primit ca general și cancelar al regelui Bela IV suma de 40.000 de galbeni pentru organizarea expediției contra Tătarilor. Descoperindu-se între timp că nu e maghiar, cardinalul cade în disgrația regelui, care își pierde încrederea în el.

Apelând la o cunoștință din Roma, aceasta comunică avocatului dr. Victor Vancea de Buteasa, la 24 mai 1934, la Cluj cuprinsul privind pe Stefanus Vancea din opera lui Eubel: *Hierarchia catholică medii aevi*, tom I, ediția 2 Monasterii, 1913. Iată acest cuprins pe scurt:

1241 episcop de Vacz

1243 iulie 7 Ignațiu al IV-lea îl numește episcop de Esztergom (Strigoniu)

1243 iulie 19, același papă îl numește legatul său în Croația și Dalmația

1251 decembrie, același papă îl ridică la rangul de cardinal în consistoriul de la Palestrina (îl face praenest)

1252 decembrie 31 - 1254 februarie 24, este administrator al episcopiei de Esztergom.

1269 iulie 9, moare în calitate de cardinal de Palestrina.

Din aceeași sursă aflăm, în legătură cu disgrația în care a căzut, că Papa îi scrie regelui că nu-i înțelege dușmănia față de Vancea, care este "carne și os din carnea și osul populației țării". Din care populație nu se specifică, dar nu e greu de înțeles de vreme ce nu se precizează că ar fi din "carne și os" maghiar. De altfel intrigile țesute la curtea lui Bela al IV-lea îl arată mereu pe Vancea ca fiind un "străin" (*idegen* = străin).

Deocamdată atât despre cardinalul Stefanus Vancea.

Cum stau lucrurile cu cronica lui Anonymus?

Ce știe că această cronică cuprinde textul latin al analelor istoriei începuturilor Ungurilor cu venirea lor în Europa, cu mențiunea că este prima care se ocupă cu istoria Ungurilor. Cronica s-a păstrat în arhiva Bibliotecii Imperiale de la Viena, cod. lat. Nr. 514, unde la 1741 a fost descoperită de istoricul Johann Schwandtner, autorul operei *Scriptores rerum Hungaricarum* și dată publicității după 16 ani, la 1765.

Profesorul Gh. Popa-Lisseanu, autorul publicației *Izvoarele istoriei Românilor* (1934), în care traduce cronica lui Anonymus, reluând tema într-un articol din ziarul "Universul" din iulie 1944, ridică câteva probleme în legătură cu publicarea textului cronicii. De ce, se întrebă dânsul, s-a întârziat 15 ani publicarea ei? Cine a avut interesul să dispară numele autorului și unde a dispărut originalul acestei opere de extremă importanță istorică? Cum de descoperitorul ei, Schwandtner, care cunoștea numele autorului,

l-a putut face uitat, când însuși textul cronicii începe cu "P(rae)-dictus magister", adică "mai sus numitul magistru"?

Iată atâtea întrebări rămase să fie lămurite. Pentru ipoteza asupra căreia ne oprim, plecăm și noi de la faptul că până acum a rămas în suspensie căruia dintre notarii regelui Bela al Ungariei îi revine paternitatea cronicii? De ce? Pentru că textul cronicii scrie în continuarea frazei inițiale: "ac quondam bone memorie gloriosissimi Bele regis Hungarie notarius", deci "notarul odinioară al preagloriosului rege, de fericită memorie Bela al Ungariei", lăsând deschisă problema la care dintre cei patru regi Bela, care s-au succedat între anii 1061 și 1270, se referă textul.

Încă de la apariția cronicii s-au făcut variate supoziții. Engel, în *Commentatio de expeditionibus Traiani ad Danubium et de origine Valachorum* (1794) ca și Pray în *Historia regum Hungariae* (Budapesta 1801) o atribuie notarului regelui Bela al III-lea. Roesler (1871) și mai cu seamă Marczali (1882) o atribuie notarului regelui Bela al IV-lea. La noi, D. Onciul, căutând să identifice pe autor stabilindu-i vârsta după prezentul folosit la descrierea domniei regilor Bela al II-lea și Geza al II-lea, îl presupune a fi fost notarul regelui Bela al II-lea, deci de prin jurul anilor 1150. N. Iorga îl consideră notar al regelui Bela al IV-lea, iar Popa Lisseanu lasă paternitatea cronicii anonime în suspensie.

În ceea ce ne privește, nu putem face mai mult decât să lansăm o ipoteză nouă pentru lămurirea căreia trebuie făcute neapărat noi și insistente investigații în marile Biblioteci, a Vaticanului, a celei de la Viena și de la Budapesta, pentru că de acolo vom avea posibilitatea de a preciza valabilitatea ipotezei pe care o expunem aici. În biblioteca Vaticanului, în special, pentru că de acolo credem să-l putem identifica drept autor al cronicii anonime, fiind el cancelar, intimul regelui, cunoscător de mai multe limbi, deprins în arta documentării și, în plus, originar din Maramureș, de unde cronica anonimă dă amănunte care puteau ușor scăpa altor cronicari.

Datele cerute asupra originii românești a lui Ștefan Vancea sunt: nobilitarea familiei Vancea din comuna maramureșeană Oncești = Văncești, din ai cărei succesori peste veacuri l-am avut pe harnicul mitropolit dr. Ioan Vancea, realizatorul instituțiilor de educație și cultură din Blaj, căruia numai opoziția autorităților maghiare i-a împiedicat, considerând-o inoportună, ridicarea la rangul de cardinal și documentele, astăzi rătăcite, prin care avocatul dr. Victor Vancea, decedat la 1947, a primit la Roma, în 19 martie 1938, titlul de cavalier de Malta, al treilea acordat în România, ceilalți doi fiind regele Carol II și Prințul Nicolae.

Pentru ce acest titlu? Pentru că cercetările făcute la Vatican au relevat, din scriptele aflate acolo, că este urmașul în linie directă al lui Stefanus Vancea, căruia Papa Ignațiu al IV-lea i-a

dat cei 40.000 de galbeni pentru organizarea unei cruciade împotriva Tătarilor.

Dacă după noi investigații făcute atât la Roma, cât și la Viena, la o bibliografie pentru care dispunem deocamdată de o listă de peste 20 de titluri în latină, franceză, germană și maghiară, vom izbuti să aflăm elemente certe pentru paternitatea cronicii lui Anonymus, vom putea infirma și ultima dintre ipotezele cunoscute de noi, aceea a lui Emil Jakubovich din studiul *Magistrul P. Contribuții la chestiunea Anonymus* (1925), care vrea să afle în Anonymus pe un oarecare Petru, prepozit în Buda și notar al regelui Béla al II-lea (1131-1141), și să lămurim o problemă de maxim interes pentru istoria noastră românească. Pentru că pentru cealaltă, a faptului că primul cardinal al Ungariei a fost Românul Ștefan Vancea din Oncești Maramureșului, nu avem nici cea mai mică îndoială.

RESUME

Le chroniqueur «Anonymus» (Belae regis Hungariae notarius), voir le numéro de juin de notre Bulletin - aurait été Ștefan Vancea, cardinal d'origine roumaine, évêque d'Esztergom et chancelier du roi Béla IV. Il est mort en 1269. Les Vancea sont une très ancienne famille de nobles roumains du Maramureș. L'auteur a recueilli des informations importantes permettant de reconstituer la vie et la carrière de ce Roumain savant, personnalité ecclésiastique et homme politique de grande envergure.

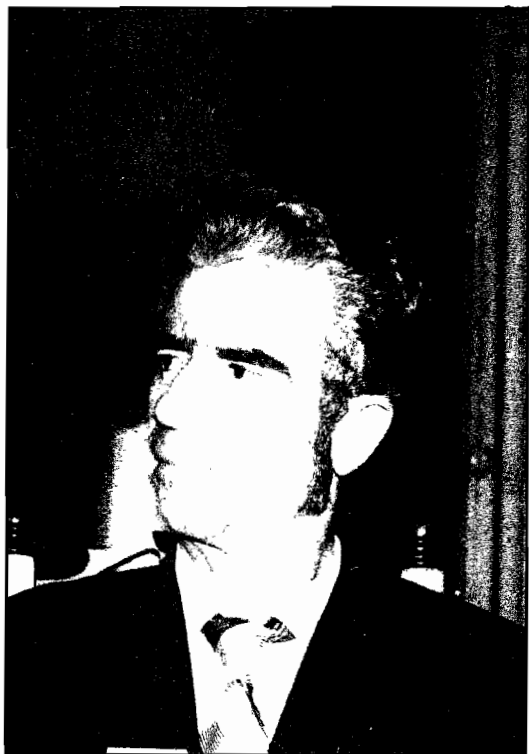

«Burebista» - Linogravură de Costel, Iancu-Anghel (Foto: V. Blendea).

Actele primului simpozion de tracologie

Observații despre influența greacă asupra limbii trace

Ivan Duridanov

Problema influenței grecești asupra limbii trace este deosebit de importantă pentru istoria culturală a Peninsulei balcanice. Triburile trace erau vecine cu Grecii și această situație geografică favoriza desigur contactele lingvistice. Istoria limbilor ne învață că influența unui idiom asupra altuia afectează în primul rând lexicul. Cât despre limba tracă, faptul că nu cunoaștem în întregime vocabularul ei este una din principalele dificultăți ce împiedică soluționarea satisfăcătoare a chestiunii ce ne preocupă aici. Având în vedere situația studiilor contemporane consacrate limbii trace, e posibil să tratăm deocamdată această problemă numai pentru domeniul onomasticii, și în special al toponimiei.

Mai întâi o observație de metodologie. Trebuie să excludem un fenomen morfologic care iese din limitele prezentei expuneri. Numele de persoană și denumirile geografice aflate în textele grecești sunt modificate conform modelelor morfologice ale acestei limbi. Prin urmare avem a face cu o adaptare a terminațiilor numelor trace (și a flexiunii lor) la cele ale cuvintelor și numelor grecești. Intrucât i.-e. *o* dă în limba tracă *a*, *e* de la sine înțeles că temele indo-europene în *-o-* trebuie să aibă în tracă desinența de nom.sg. *-as*, de ac. sg. *-an* (sau *-am*) etc. Dar în majoritatea cazurilor găsim nom.sg. *-os* și ac. sg. *-on*. Astfel găsim în textele și

inscripțiile grecești, de exemplu:

I. Nume de persoană

Nom. sg.	Acc. sg.
<i>Amádokos</i> (Harpokr., Demosth.)	<i>Amédokon</i> (Xen.)
<i>Auzakenthos</i> (inscr.)	<i>perì tòn Besson</i> (Plut.)
<i>Auloukenthos</i> (inscr.)	<i>Samon</i> (inscr.)
<i>Byzos</i> (inscr.)	<i>Spárt/o/kon</i> (Ditt. Syll.)
<i>Mokianos</i> (inscr.)	<i>Sýrmon</i> (Strab.)
<i>Samos</i> (inscr.)	etc.
<i>Spártokas</i> (Ditt. Syll.)	
etc.	

II. Denumiri geografice

Nom.	Acc.
<i>Arzos</i> (Ptol.)	<i>es tòn Hébron</i> (App.)
<i>Artiskos</i> (Hdt.)	<i>eis tòn Hébron</i> (Strab.)
<i>Apsynthos</i> (Et. Byz.)	<i>tòn Hébron potamón</i> (Ptol.)
<i>Hebros</i> (Hdt., Thuk.)	<i>perì...kai Istron</i> (Strab.)
<i>Istros</i> (Hdt.)	<i>Ismaron</i> (Hom. Odys.)
<i>Ismaros</i> (Strab.)	<i>epì Kýzikon</i> (Thuk.)
<i>Kýzikos</i> (Et. Byz.)	<i>potamòn de Néston</i> (Hdt.)
<i>Lisos potamós</i> (Hdt.)	<i>Olynthon</i> (Hdt.)
<i>Néston</i> (Thuk.)	etc.
<i>Olynthos</i> (Skyl.)	
etc.	

În cazul substantivelor compuse forma tracă se păstrează uneori în prima parte a compusului, cf. toponimele *Skeda-bria* (inscr.), **Bolba-bria* (în etnonimul *Bolbabrieni*, inscr.) etc. alături de compusele cu *-o-*: *Bazo-para* (inscr.), *Brentopar(o)n* (gen.pl. ; inscr.), *Spino-para* (inscr.) etc. Numele de triburi trace au în textele grecești o formă de nom. pl.-oi în loc de *-ai*; de exemplu, *Artakoi* (Ștefan de Bizanț), *Bessoi* (Hdt.), *Desiloi* (Ștefan de Bizanț), *Korpiloi* (Strabo), *Xanthioi* (Strabo), *Paitoi*, *Sapaioi* (Hdt.), *Panaioi* (*Tucidide*), etc.

O serie de toponime trace ca *Aisýme*, *Artáke*, *Gérme*, *Sárte*, *Bérge* (la Strabo, alături de *Bérge*, la Ptolemeu), *Kabýle* etc. prezintă ion. - att. *e* în loc de *-a*.

În cazurile menționate mai sus n-am ținut seamă de influența greacă asupra limbii trace.

Pe de altă parte găsim substantive trace care s-au supus legilor fonetice grecești, de exemplu Herodot, Tucidide, Plutarh atestă denumirea geografică *Skapte hýle*, unde *hýle* = trac **sula*. Această din urmă formă

(cu s-) se găsește la Teofrast și Ștefan de Bizanț: *Skaptesýle*. Ținând seama de aceste date ni se pare că forma greacă *hýle* nu era populară la Traci. Alt exemplu: numele tribului trac *Dersaioi*, atestat la Herodot; e adevărat că Ștefan de Bizanț scrie “*Đerraioi, thráikion éthnos*” referindu-se la același trib, dar nu e sigur că această formă (cu *-rr- <-rs-*) pătrunsese la Traci și dacă ei au întrebuintat-o. De altfel acest exemplu nu trebuie considerat ca un fenomen atestând influența directă a limbii grecești asupra limbii trace.

Numele de râu *Traõs* (Hdt.; vezi D. Detschew, *Die thrakischen Sprachreste*, Wien, 1957, p. 521: “Fluss im Küstenstrich der Bistonen”) trebuie apropiat de numele tribului trac *Trausoi* (Hdt.), *Thrausi* (Liv.) care locuia la sud-est de munții Rodope, adică în regiunea cursului superior al râului în cauză. În acest caz este evident că Grecii au cunoscut numele râului înainte de numele tribului, și oricum într-o epocă în care legea fonetică a dispariției lui *-s-* intervocalic în greacă nu-și încetase efectul.

Toponimele trace *Ide* (Skyl.) și *Idakos* (Thuk.) se explică prin i.-e. **uidhu-* “copac”, cf. v.irl. *fid*, gen. *fedo* “copac, pădure”, v. isl. *vidr* “copac, pădure”, v.g.s. *witu*, *wito* “copac”. *V-* inițial a dispărut, evident sub influența greacă și este foarte probabil că formele fără *v-* ale acestor două toponime au fost preluate de Traci, întrucât influența greacă era foarte intensă în regiunea unde se aflau *Ide* și *Idakos* (Chersonesul trac).

Consoana *v* în poziție intervocalică a dispărut în limba greacă. Acest proces se observă și în toponimele trace *Bizýe* (Strabø), *Karabizýe* și *Trapobizýe* (Not. episc), cu sufixul *-ye < i.e. -υα*, cf. lit. *-uva* în toponimele *Daug-uva*, *Deg-uva*, *Lank-uva* etc. Toponimul *Bizýe* a supraviețuit până astăzi fără *-v-*, cf. bizantin *Bizóe*, actualmente *Vize*. E foarte probabil că forma fără *-v-* a fost menținută de o populație tracă grecizată în regiunea unde se afla *Bizýe*.

Câteodată numele trac atestat la autorii antici într-o formă grecizată s-a păstrat până în zilele noastre în vorbirea unei populații slave (în speță bulgare). Așa s-a întâmplat cu numele trac al muntelui *ho Haĩmos* (Hdt., Ptol., Ștefan de Bizanț), *to Haĩmon dros* (Strabø). W. Tomaschek (*Die alten Thraker* II. 2, 1894, p. 10) l-a explicat prin rădăcina i.-e. **sei-*: **si-*: **sī-* “a lega”, și scr. *simán-* m., *sima* f. “creștetul capului, frontieră”, irl. *sim* “lanț”, și însemna probabil “frontieră, creștet” (cf. D. Detschew, *Die thrakischen Sprachreste*, p. 10). Pe baza acestei etimologii, trebuie să presupunem că *s-* din tracă a trecut ca aspirație inițială în greacă și această formă grecizată a fost preluată și de autorii latini: *Haemus* (Plin.), *Haemos* (Pomp. Mela), *Haemimontum* (acuzativ; Script. hist. Aug.). Mai târziu *H-* a dispărut, cf. *Montemno* (Tab. Peut.) - adică *Monte Emno*; *ad radices Emi montis* (Jord. get., sec. al VI-lea), bizantinul *ho Emmon*, *Emmona*; *Eimon* (Idrisi, sec. al XII-lea); actualmente *Emine-burun* “capul Emine” (turca osmanică *burun* “cap”); vezi D. Detschew, op. cit., p. 10. Ultimele forme continuă desigur greul *Haĩmos*, *Haĩmon*. De notat că în dialectele bulgare este atestată o formă remarcabilă: *im-planina* (v. N. Qerov, *Rečnik na bǎlgarskij jazik*, II, Plovdiv, 1897, p. 327) alături de denumirea modernă mai răspândită *Stara planina* (bulg. *planina* “munte”).

Prima parte *Im* continuă, fără îndoială, o formă antică cu *i* inițial <e accentuat, schimbare fonetică caracteristică limbii latine din provinciile danubiene, cf. *rista* = *resta*, *aduliscens*, *citeros*, *praviscunt* etc. (la Iordanes) etc. (cf. Mihăiescu *Limba latină din provinciile dunărene ale Imperiului Roman*, ed. Acad., București, 1960, p. 60 sq.). E vorba fără îndoială de o formă populară moștenită de la o populație tracică a cărei limbă a suferit o puternică influență greacă.

Alt toponim de origine tracă menținut până azi într-o formă grecizată este numele orașului *Anchialo*, situat pe litoralul Mării Negre (în Bulgaria de sud-est), atestat la autorii antici în formele *Anchiále* (Strabo), *Anchialos* (Arr. per). Se presupune că e vorba de o formă grecizată ce a rezultat dintr-o etimologie populară: influența adjectivului grec *anchialos* "litoral"; s-a reconstruit un nume trac **Achel-ô* (sau *-ôn*) care provine din **achel-* < i.-e. **akwel-* "apă". În împrejurimile aceluiași oraș curge un râuleț al cărui nume e atestat la autorii bizantini: *Achelóos*, *Achelón*, *Achelon* (Leo Gramm., Georg. Amart., Georg. Mon.) Numele orașului Anchialo (azi bulg. Pomorie) se menține în graiurile bulgare din această regiune sub forma *Văchelo*, care provine din v. bulg. **Qchelo*. Această din urmă formă continuă gr. *Anchiale* (cu *An-ŷv.* bulg. *On-*), și nu *Achelóos*, *Achelón* (vezi Iv. Gălăbov, *Izv. Inst. bălg. ezik*, V, 1957, p. 487 sg.; V. Georgiev, *Trakiskijaz ezik*, Sofia, 1957, p. 67).

Numele modern al râului *Mesta*, din Bulgaria de sud-vest, e atestat pe monede din epoca romană: *pros Mesto*; la autori latini: *ad mestum amnem*, *Mesti amnis ostium* (Plin.), *usque Mestum amnem* (Mart. Cap.). În sec. al V-lea î.e.n., la Herodot și Tucidide, același râu se numea *Néstos*. D. Detschew, *Die thrakischen Sprachreste*, p. 299) înclină să creadă că e vorba de două denumiri de origine tracă, dar e mai probabil că numele originar a fost *Néstos* (trac), și că a fost înlocuit mai târziu, în epoca romană, de *Méstos*, *Mestus*, o formă secundară, rezultat al influenței adj. gr. *mestós* "plin", cf. sintagma *mestos hýdatos* "plin de apă" (vezi V. Georgiev, *Bălgarska etimologija i onomastika*, Sofia, 1960, p. 31). Forma grecizată *Méstos*, care s-a transmis și la Slavi (Bulgari) trebuie considerată ca un rezultat al contactelor directe dintre tracă și greacă. Vechea formă *Nestos* s-a păstrat în forma slavizată *Nestenica*, numele unui afluent al râului *Mesta*.

Fântâna

“...că toți aceștia dintr-o fântână au izvorât și cură”. (Stolnicul Constantin Cantacuzino)

*Se strecoară la Cotmeana un izvor ce dă spre culmi,
Fir de-argint al unei stele, prins în umbrele de ulmi.
De la Basarab stejarii stau de veghe la izvor
Și-au doinit din frunze-n vreme, de-am prins viers din cântul lor.
Au strâns ploi la rădăcină, lacrimi multe, stropi de rouă,
Val de sânge, oseminte, temelii la țara nouă.
Aplecați la rădăcina lor părinții din țărână
Apa o adun în palme și-au făcut din ea fântână.
Cerul coborât pe cruce, în Troiță curcubeu,
Chipul său și-l oglindește în adâncul ei mereu,
Ca să vină ciutele și cerbii ninși de lună,
Apa să o soarbă noaptea cu luceferii-mpreună,
De pe stârvuri corbii croncănind și din pădure lupi,
Din câmpie pitpalacii și albinele din stupi.
Fețele în zori grăbite o ridică în urcioare,
Să le fie dar de nuntă și noroc la ursitoare.
La amiază, când tradiții împreună cu Hristos
Se opresc din cale, poposind la umbră jos,
El pe Cruce, sângerat în inimă ca turturica,
Apa-i stă întinsă ca mahrama Sfintei Veronica.
Mamele o poartă-n vedre la copii pentru scăldat
Și de pâine caldă, în covată, pentru frământat.
Lângă noi, fântână, ai rămas străbună alinare
Și în umbra Crucii sfântă binecuvântare.
Murmurul îți este rugăciune și viață,
Moartea să nu-ți vadă fața cu fiorul ei de gheață.*

Pr. Ioan Ionescu

ORIGINEA TRACĂ A MACEDONENILOR PREROMÂNI

N.P. Vaidomir

(continuare)

“GRECIZAREA”

TRACO—ILIRILOR

Noi am dovedit prezența neamurilor tracice și ilirice în Macedonia, atât pe bază de izvoare istorice, cât și pe baza a o seamă de argumente.

Dar trebuie să recunoaștem, că ni s-ar putea răspunde de adversarii noștri că, deși se constată neamuri tracice în Macedonia, ele s-ar fi grecizat ulterior, sub influența culturii și a civilizației grecești.

Să nu se uite că... *“astăzi, după noile concepțiuni de istorie balcanică, noi nu mai putem admite cu ușurință o veche și masivă desnaționalizare greacă a teritoriilor traco-ilirice”*.

Și aceasta, socotim noi, pentru o seamă de motive.

În primul rând, pentru că Grecii n-au locuit în Macedonia, ci numai pe coastele ei.

Ori nu știm cine ar risca să admită, ținând seama de toate împrejurările de-acum 2500 de ani, că Grecii au fost totuși în stare să grecezeze de la distanță un teritoriu întins, ca acela al Macedoniei.

Dacă am admite grecizarea Traco-Ilirilor din Macedonia, numai prin acțiunea coloniilor grecești de pe coaste, atunci ar fi trebuit ca grevizarea să cuprindă toate teritoriile prevăzute pe margini cu colonii grecești.

Când au venit în contact cu nea-

murile tracice, Grecii erau cunoscuți ca un popor de marinari și de negustori.

Ei s-au așezat pe coaste, unde au întemeiat colonii și acolo au rămas, n-au pătruns în interior, unde era compactă masa tracă pentru că n'aveau niciun interes s-o facă, știut fiind că cel care stăpânește țărmul, domină și interiorul, mai ales că acest interior n-avea nimic să ispitească pofta de câștig a unor negustori ca Grecii, care au preferat să se întindă pe țărmuri în lungimea lor, iar nu în adâncime, în interior.

Acest interior în Macedonia veche, ca de altfel și în cea de azi, însemna o natură sălbatică, teren accidentat, căi impracticabile, bogății de exploatat puține, iar mijloacele de comunicație și de transport se reduceau la cărăușie, care era în mâna populației autohtone.

Caravanele tracice, - ca astăzi acelea ale Aromânilor, - transportau produsele din interior la centrele comerciale de pe coaste, la coloniile grecești.

Însăși prezența coloniilor grecești numai pe coaste, dovedește că elementul etnic grec n-a pătruns în interior, ci a rămas legat de țărmuri.

Și astăzi observăm același fenomen.

În țările unde s-au aciuat, Grecii sunt concentrați în marile porturi de pe coaste, iar nu în interior.

Nefiind, deci, Greci în interiorul Macedoniei, viața populației autohtone a rămas străină de aceea a

Grecilor, și deci nu avea cine să grecezeze pe Traci.

“Noi nu putem admite, - constată d. dr. A. Balotă, pentru toată peninsula niciun contact etnic între viața Grecilor și viața primitivă a simbiozei balcanice, care s-a dezvoltat izolat și refractară oricărui contact străin.”

Coloniile grecești de pe coaste erau neputincioase ca să stabilească un contact etnic între ele și populația băstinașă, pentru că erau preocupate de interese materiale, și n-ar fi putut-o face, atât din cauza numărului lor mai mic, cât și pentru faptul că Grecii din colonii, având o civilizație superioară, disprețuiau formele de viață ale popoarelor autohtone, care erau privite ca “barbări”.

“Viața, - pe drept cuvânt, constată d. dr. A. Balotă, - n-a găsit nici o legătură între aceea a acestor contoare de comercianți greci și viața lumii traco-ilirice sau albaneze, care se întindea în satele de dincolo de porțile cetății grecești”.

Astfel încât, din acest punct de vedere, populația băstinașă traco-macedoneană și-a păstrat mai departe caracterul ei etnic până la cucerirea romană.

Nici prin alte căi n-ar fi putut să fie grecezată populația autohtonă a Tracilor macedoneni.

Așa de pildă cultura și civilizația creată de Greci s-a răspândit la celelalte popoare numai în măsura în care se putea face în mod natural, nesilit, pentru că Grecii n-au luptat să impună cu forța cultura și civilizația lor, în schimb au luptat cu îndârjire atunci când era vorba să-și mențină situația privilegiată de comercianți și navigatori.

Sunt dovezi că interesul pentru cultura greacă venea din partea băstinașilor, a lumii barbare deci, iar nu din a Grecilor.

Regii macedoneni erau cei care chemau la curtea lor pe învățații greci, dar care uneori refuzau această onoare, tocmai din simțământul de dispreț ce aveau pentru lumea de dincolo de zidurile cetății grecești.

Așa încât nici prin aceste rapoarte “culturale” nu s-a putut greceza poporul traco-macedonean.

Raporturile politice dintre cele două elemente etnice au fost totdeauna încordate, ajungându-se până la cucerirea Grecilor de către Tracii Macedoniei.

Apoi faptul că la populația autohtonă a Macedoniei se găsesc onomastice și toponimice de origine tracă, din care unele s-au transmis și la Românii macedoneni, dovedește că elementul etnic al Macedoniei preromane n-a fost grecesc și nici n-a devenit între timp, prin vreo acțiune de grecezare; iar numărul mic al Grecilor de azi ne împiedică de asemenea să admitem că Grecii vechi ar fi locuit în antichitate și Macedonia, Epirul și Tesalia, sau că ei ar fi greceizat populația băstinașă tracă a acestor ținuturi, pentru că atunci numărul Grecilor de azi ar trebui să fie cu mult mai mare și răspândit pe o suprafață mai întinsă, care să cuprindă și provinciile pretinse grecești în antichitate.

Admițând o grecezare a vechilor Traci macedoneni, ar trebui să admitem implicit că stăpânirea romană va găsi în Macedonia o populație grecească, pentru care trebuie să admitem o desnaționalizare, adică o latinizare, ca urmare a acțiunii de cucerire romană.

Aceasta nu se poate susține însă, pentru motivele arătate mai jos.

Numai faptul de a constata în Macedonia un proces de romanizare, exclude de la început, chiar probabilitatea existenței elementului etnic grecesc în această țară, pentru motivul că Grecii n-au putut să fie asimilați prin cucerirea romană, iar limba greacă n-a cedat limbii latine.

În această privință, este îndeajuns să amintesc concluziile arheologului grec *A. Keramopoulos*, cunoscut ca autor și susținător al faimoasei teorii, după care Aromânii ar fi Greci romanizați.

Ori, tocmai d-sa recunoaște, în altă parte a studiului, că o cultură și o civilizație inferioară, și - prin urmare - o mai mică forță de rezisten-

ță etnică.

Pentru aceasta, continuă d. Keramopulos - nu s-au latinizat Grecii și Semiții, și - tot pentru aceasta - s-au latinizat Dacii și Moesii și Geții dar nu și Grecii din orașele grecești de la Pont și Dunăre; de aceea, Bizanțul, - în timp ce era stat roman, - s-a grecizat la finele secolului VI, în loc, ca stat, sămburele său principal să latinizeze pe Grecii”.

Cu alte cuvinte, dacă ar fi fost Grecii în Macedonia veche, aceștia nu ar fi putut să fie latinizați, iar Macedonia ar fi rămas până astăzi o țară grecească, așa cum a rămas Grecia propriu zisă, care a stat și ea sub stăpânire romană tot atât cât a stat Macedonia.

Și din moment ce se constată că în Macedonia a avut loc un proces de romanizare, aceasta înseamnă că, - bazați tocmai pe constatarea d-lui Keramopulos, - elementul etnic găsit de Romani în Macedonia nu putea să fie cel grecesc, ci un altul “cu o cultură și civilizație inferioară”, deoarece numai acesta, cum admite d. Keramopulos, putea să fie latinizat.

Fără îndoială că acest element etnic autohton nu putea să fie altul decât acela constatat și istoricește în sec. V-VI în. Hr., adică elementul trac.

Pentru cucerirea Daciei, Romanii au recrutat soldați din Macedonia, grupați într-o legiune a lor, a V-a Macedonica.

Acești legionari macedoneni, - și cu alții, recrutați din Tracia și din Iliria, - au constituit pionierii civilizației romane în noua provincie cucerită.

Dacă Macedonia ar fi fost grecească la acea dată, - sau mai înainte, - nu am mai fi înregistrat acest fapt.

MACEDOROMÂNII SUNT TRACO MACEDONENII ROMANIZATI

Oricum privim această problemă, ajungem la aceeași concluzie:

locuitorii preromani ai Macedoniei au fost Traci și Iliro-Traci, iar nici-decum Greci sau altceva.

Toate neamurile tracice, constatate a fi locuit în Macedonia în sec. al V-lea în. Hr., au fost întrunite din punct de vedere politic în statul macedonean.

Din acest element etnic s-a recrutat grosul armatei cu care Alexandru cel Mare va cuceri lumea veche, până la Nil, în Africa și până la Indus, în Asia.

Dacă sunt încă oameni care mai cred altfel, ei nu vor întârzia să revină la adevăr, pentru că acesta nu poate să fie decât unul singur:

Macedonenii preromani sunt Traci, iar urmașii lor sunt Românii macedoneni de astăzi.

Ca urmași ai Tracilor, Românii au continuat să trăiască și în Macedonia, ca și în toate celelalte țări tracice, - fiind, prin aceasta, autohtoni și cei mai vechi locuitori ai Macedoniei.

Macedonia a trecut, până la un moment dat, prin aceleași evenimente istorice, ca și celelalte țări tracice.

Ca țară tracă, a suferit cucerirea romană; și tot ca țară tracă a dat naștere poporului român, pe teritoriul român, pe teritoriul ei. Și mai mult decât atât, trebuie să menționăm că Românii macedoneni sunt cei dintâi născuți Români, pentru că Macedonia a fost prima țară cucerită de Romani, și deci prima țară în care s-au pus bazele noului popor român.

(va urma)

Résumé

Les habitants pré-romains de la Macédoine ont été des Thraces, et non des Grecs; c'est de cet élément ethnique qu'Alexandre le Grand a recruté la plupart de ses troupes. La Macédoine et sa population originaire n'ont pas été grecisées, car ni les colonies grecques situées sur le littoral, ni l'influence culturelle grecque n'étaient si puissantes pour réaliser cette transformation.

ACTES
du premier Symposium International de
THRACOLOGIE

(Rome, 14-16 novembre 1977)

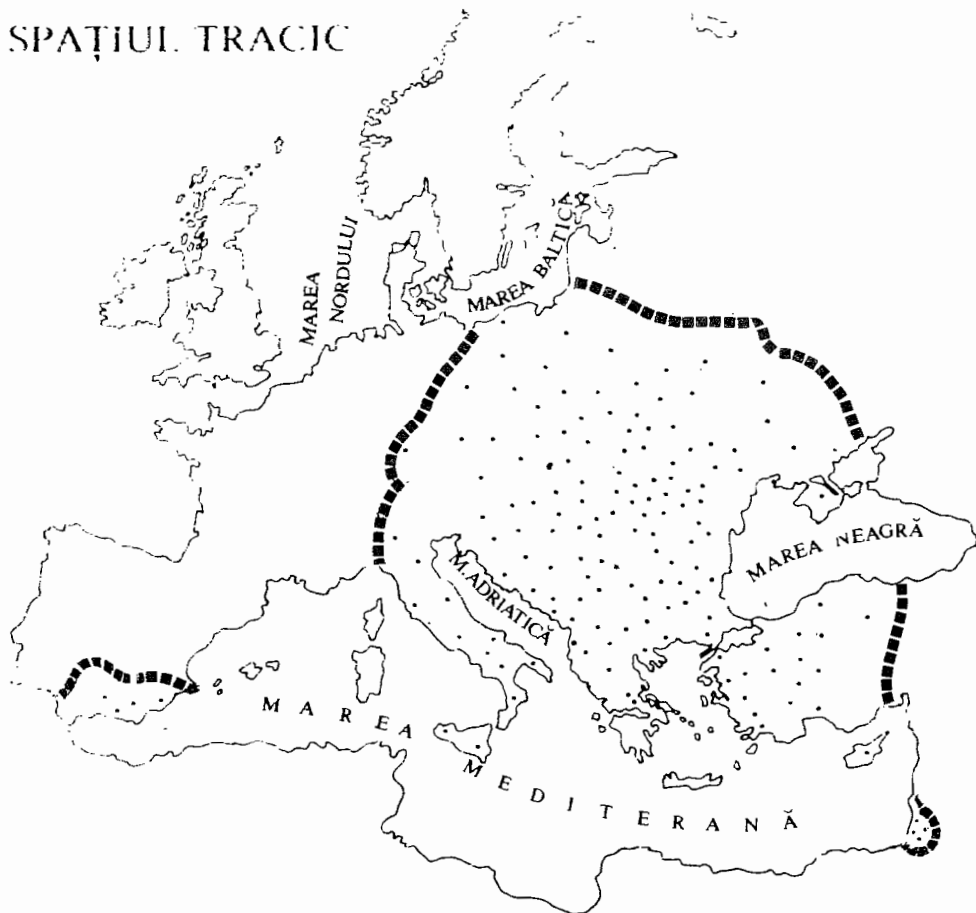
organisé par la
FONDATION EUROPEENNE DRAGAN

Fundația Europeană Drăgan a editat, în condiții grafice superioare, "Actele primului simpozion internațional de tracologie", organizat de această Fundație la Roma în noiembrie 1977. Se publică în limba originală (franceză și italiană), comunicările ținute de J. C. Drăgan, V.I. Gheorghiev, C. Poghirc, I. Duridanov, A. Zamboni, C.A. Mastrelli, G. Bulgăr, W. Belardi, O. Drimba, A.V. Rădulescu, precum și textele unor comunicări și rezumate de comunicări ale unor specialiști ce n-au putut participa personal la Simpozion.

"Actele" conțin și stenograma discuțiilor purtate pe marginea comunicărilor, precum și la cele două Mese rotunde: prima consacrată etruscologiei, cealaltă etnogenezei și limbii comune euroindiene.

Prin înalta sa ținută științifică acest volum de 180 pagini se înscrie printre contribuțiile de valoare la dezvoltarea mai ales a sectorului lingvistic al tracologiei.

SPAȚIUL TRACIC

Tracii sunt neamul cel mai numeros și mai răspândit din lume,
după cel al Indienilor (Herodot)

sumar

<i>Horia Stanca:</i> Cronicarul Anonymus... un Român?	1
<i>Ivan Duridanov:</i> Observații despre influența greacă asupra limbii trace	7
<i>Ivan Ionescu:</i> Fântâna	11
<i>N.P. Vaidomir:</i> Originea tracă a Macedonenilor preromâni	12

Anul IV Nr. 48, septembrie 1978